

Dobromila Brichtová

Barokní slavnosti Habsburků ve svědectvích dietrichsteinské sbírky grafiky

Grafická sbírka Regionálního muzea v Mikulově staví na početně rozsáhlé sbírce Dietrichsteinů, majorátních pánů Mikulova v letech 1575–1945. V mikulovském zámku dochované kusy jsou torzem souboru vytvářeného od 17. století. Při dělení dietrichsteinského majetku mezi čtyři dcery knížete Josefa Dietrichsteina v padesátých letech 19. století připadla bohatá sbírka grafiky Theresii, hraběnce Herbersteinové. Byla převezena do jejího nového sídla, zámku Libochovice, dnes je součástí grafické sbírky Národní galerie v Praze.¹ Mikulovské obrazy a grafiky, které byly instalovány v zámeckých prostorách nebo uloženy v knihovně, připadly kněžně Alexandrině Dietrichsteinové, hraběnce Mensdorff-Pouilly (1824–1906). Podle sběratelských poznámek na některých barokních rytinách, odkazujících na sběratelskou literaturu,² byly grafiky nakupovány v antikvariátech i po polovině 19. století samotnou Alexandrinou a poté Marií Mercedes Dosé (1903–1964), manželkou Alexandra II. Dietrichsteina.

V průběhu druhé světové války bylo z obrazárny podle svědectví tehdejšího ředitele muzea Karla Jüttnera³ majiteli odvezeno neurčité množství maleb a grafik do Vídně. Současný stav sbírky odpovídá informacím Soupisu dietrichsteinského mobiliáře, zhotoveného úředníky Národní kulturní komise v roce 1946. Soupis zmiňuje několik grafických listů zarámovaných a množství dalších, uložených ve slohách. Vcelku to bylo cca 620 kusů včetně duplicitních litografických tisků, které přepisovaly dietrichsteinskou portrétní galerii. Unikly požáru zámku v dubnu 1945 uložením v budově zámecké knihovny. Ještě nedávno, v osmdesátých letech, byly při inventarizaci zámecké knihovny v regálech mezi knihami nalezeny mapy s grafickými listy a kresbami.

Mezi nejstaršími listy ze 17. století se dochovalo několik rytin, letáků,⁴ s náměty událostí u habsburského dvora, na kterých figurují jména u dvora působících Dietrichsteinů. Stejně jako malby byly součástí výzdoby majorátního sídla a hrály důležitou roli v sebezprezentaci rodiny. Tak jako v nesčetných kopiích na dietrichsteinských sídlech dochovaným zobrazením dietrichsteinské svatby v červenci 1515⁵ dokládali Dietrichsteinové svoji blízkost k Habsburkům, těmito rytinami deklarovali svoji dlouhodobou příslušnost ke dvoru. Tak jako poslední rytíř Evropy císař Maxmilián I. byl spolutvůrcem a aktivním hráčem ve velkých turnajových představeních vrcholícího středověku, tak v pozdním 17. století ve Francii „král tančí“ před svými dvořany a císař z rakouského domu komponuje hudbu a využívá svého jezdeckého umění vystupuje v představeních koňského baletu. Aktivní účast aristokrata na velkých představeních dvorského divadla je považována za vysokou společenskou hodnotu, symbolizuje jeho významné postavení ve dvorském prostředí.

V tomto příspěvku představíme čtyři mědirytiny zachycující velkolepá dvorská představení. Ve třech případech jsou členové rodiny aktéry představení, v jednom je Dietrichstein jeho pořadatelem. Jsou prvotřídním pramenem pro poznání dějin divadla a barokní dvorské kultury a zcela naplňují upozornění Albrechta Dürera: „Aber der Nutz ist ein grosser Teil der Schönheit“.

Phasma Dionysiacum Pragense

anonym, 1617

mědiryt, papír, 320 × 245 mm

rytina nalepena na papíru 590 × 290 mm

pod ní nalepen leták s textem, 170 × 245 mm

inv. č. 3 805

Rytina s námětem zobrazení pražského představení Phasma Dionysiacum Pragense (Pražské zjevení dionýské) z 5. února 1617. Bylo to dosud nejstarší známé hudebně-dramatické představení, které se konalo při císařském dvoře, a současně první provedení nového italského hudebního divadla uskutečněné mimo italské území. Pravděpodobně zde zveřejňujeme jediný dochovaný exemplář rytiny v českých zemích.

Na rytině zobrazující událost je nám nabízen v popředí pohled na tančící páry oblečené ve fantaskních kostýmech stejného střihu, s různým zdobením. Ve druhém plánu,

na zvýšeném podiu pod oblaky s kulisami skal a stromů, sedí označeni abecedními písmeny A–M titíž tanečníci, za nimi pod písmeny O–X stojí osm antických poetů. V nápisové pásce u spodního okraje rytiny je kapitálami uveden název představení s datací: „*PHASMA DIONYSIACUM PRAGENSE EXHIBITUM S. CAES. M. Anno MDCXVII Febr. Mense*“. Následuje legenda k obrazu se jmény účinkujících.⁶

Mezi tanečníky z dvorského i stavovského prostředí, z nichž byla polovina z českých zemí, polovina ze zemí rakouských, najdeme Maxmiliána II. Dietrichsteina (1596–1655)⁷ ve středu scény v roli Julia Caesara, iniciátora představení Viléma Slavatu v popředí vlevo, autora představení hraběte Arca v popředí vpravo. Vystupovali pouze muži, tančili i ženské postavy, jak bylo zvykem.

Leták nalepený pod rytinou s titulem „*Kurtze Beschreibung der Masceraaden⁸ so in Anno 1617 der Röm. Keys. Majest. zu Prag von etlichen Herren Standts repraesentirt worden*“ popisuje děj představení a jeho aktéry takto: Na scénu vystoupili héroové, heroiny a básníci provázení mlhou, pod bohatě zdobenými nebesy s hvězdami. Ukázal se Merkur s berlou posla bohů a učinil veličenstvům poklonu. Rozsvítila se světla na dekoraci rajske louky, kde po obou stranách sedělo dvanáct héroů a heroin s odznaky své moci, za nimi nejlepší řečtí a římsští básníci vždy po dvou dvojicích na každé straně. Neviditelný chorus zahrál na nástroje, za krásné hudby héroové vstali ze svých míst a sestoupili z podia, aby provedli balet. Na nebesích se objevil Amor recitující italské verše ke chvále císařského páru. Po skončení baletu Merkur odvedl tanečníky na jejich místa a vyzval básníky k oslavě české koruny básněmi. Na nebesích se objevily iniciály jmen Veličenstev sestavené z hvězd. Nato básníci zapěli Gloria domu rakouského.

Před půl stoletím se významem rytiny pro poznání dějin divadla, především scénografie, zabýval Jiří Hilmera.⁹ Upozornil na to, že rytina, o níž našim historikům divadla do roku 1957¹⁰ nebylo nic známo, zachycuje nejstarší divadelní scény barokního typu severně od Alp. Poukázal na zde zobrazené typické rysy barokního jevištního výtvarnictví – postranní kulisy prostupují jeviště do hloubky, portál rámuující jeviště vytváří kukátkový charakter. Představitel Merkura se vznáší v oblacích za pomoci v baroku oblíbených létacích strojů, které nesou i oblaka. Technicky a výtvarně bylo toto představení dle Hilmera na vysoké úrovni i z hlediska celoevropského.

Hilmerovo pátrání po dalších záznamech masopustní slavnosti na Hradě přineslo informaci o zobrazení představení v grafické sbírce divadelního muzea v Mnichově, které je totožné s naší rytinou, a v pařížské Národní knihovně. V kabinetu rytin varšavské univerzitní knihovny objevil originál rytiny a leták s popisem představení, které zobrazuje. Mnichovští kolegové mu poskytli ještě fotografie dvou listů z anglické soukromé sbírky s tanečními figurami. O dochování v českých sbírkách nebylo nic známo. V nedávné době Miloš Štědroň a Miloslav Študent¹¹ našli v tomto představení počátky opery na našem území. Další nově objevené prameny prohlubovaly znalosti o této pozoruhodné události.¹² Je již známo libreto, podle rytin byla rekonstruována choreografie tanečních výstupů.¹³

Ústředním motivem pražského karnevalového představení je chvála ctností císařského páru, oslava míru v Uherském království, který po válce s Osmanskou říší nastolil právě Matyáš, chvalo zpěv na České království. Antičtí vládci a básníci zde vzdávali hold císaři Matyášovi a císařovně Anně.

Autorem představení byl italský šlechtic z Tyrolska hrabě Giovanni Vincenzo d'Arco, který působil u dvora Rudolfa II.¹⁴ Hudební téma poskytla dvorská kapela. Podle očitého svědka hraběte Khevenhüllera, který celou událost popsal a zveřejnil,¹⁵ zaplatil slavnost dvorský sudí Vilém Slavata, na jehož podnět zřejmě byly do představení včleněny narážky na české prostředí, například v postavě kněžny Libuše.

Představení se konalo v jednom z gotických paláců na Pražském hradě – ve Staré sněmovně. Zvýšené jeviště zabíralo třetinu sálu. Uprostřed sálu byl volný prostor pro šest tanečnických párů. Část hlediště byla obsazena trůny císaře a císařovny a kreslem pro arcivévodu Maxmiliána. Divácké lavice byly přistaveny ve dvou řadách podél postranních stěn. Vešlo se sem maximálně 50–70 diváků – představení bylo určeno pro úzký dvorský okruh.

Následujícího dne při turnaji, jakési choreografované simulaci bitvy, provedeném na nádvoří Pražského hradu, vystoupili tanečníci a šestnáct dalších kavalírů pro širší vybranou veřejnost, aby mohl lid vidět, jak byli kavalíři k baletu vystrojeni.

Divadelní událost byla součástí dvorských masopustních slavností provedených na Pražském hradě.¹⁶ Jejich organizaci je možné připsat kulturnímu mecenátu Habsburků, konkrétně císaři Matyášovi, který se v Praze zdržoval nepřetržitě od května 1615, strávil zde tedy již dva a půl roku. S ním zde pochopitelně pobýval císařský dvůr a zahraniční diplomaté. České stavy doufaly, že se v Praze znovu natrvalo usadí vladař, že Praha bude znovu císařskou rezidencí, jakou byla za života Rudolfa II.

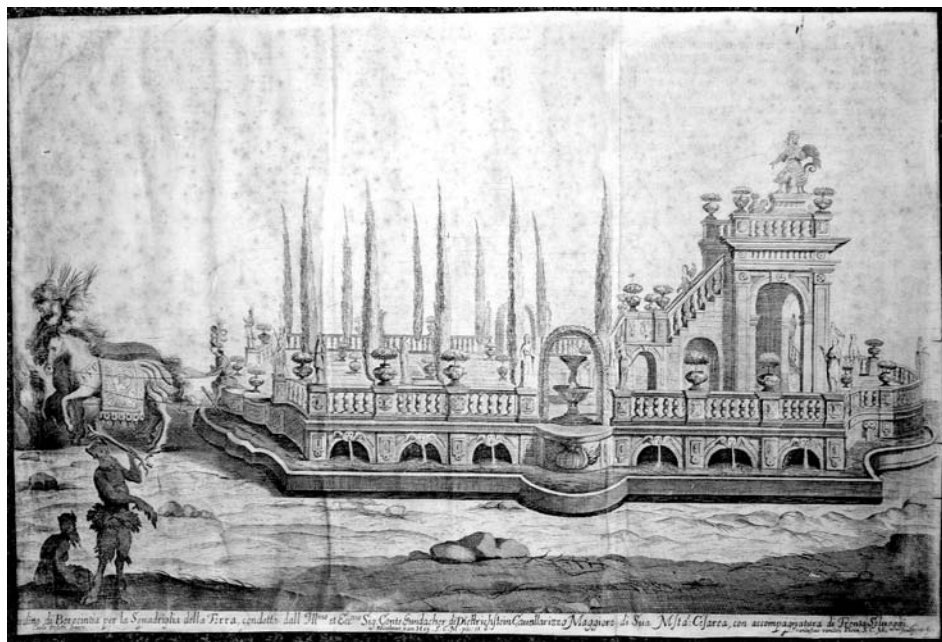
Koňský balet v Hofburgu 24. ledna 1667

Návrh alegorického vozu představujícího Zemi jako zahradu

Franciscus van den Steen, 1667

mědirytina, ořezaný nahnědlý papír, 280 × 420 mm

inv. č. 3 941

Podle předlohy Carla Pasetti překreslil Nicolaus van Hoy, rytec Frans van den Steen. Pod obrazem text: „jardino di Berecintia per la Squadriglia della Terra, condotta dall Illmo et Eccmo Sig. Conte Gundacher di Dietrichstein Cauallarizzo Moggioire di Sua Msta. Cesare, noc accompagnatura di Trenta Seluaggi.“

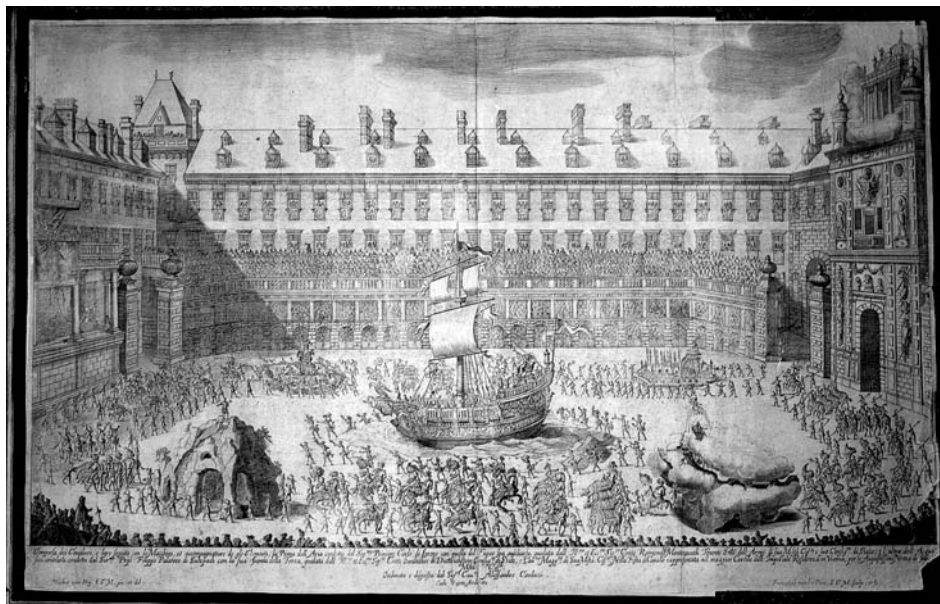
Koňský balet v Hofburgu 24. ledna 1667

La contessa dell'aria e dell'acqua

Franciscus van den Steen, 1667

mědirytina, papír ořezaný se znatelným pětinasobným přeložením, nalepený na papírový podklad, 440 × 690 mm

inv. č. 4 136

Podle předlohy Nicolause van Hoy, rytec Frans van den Steen.

Pod obrazem popisný nápis: „*Comparsa dei Cavalieri, e loco noc le Machcine, et accompagnature de gli Elementi...ordinata e disposta dal Sig.ro Cau.re Alassandro Carducci. / Carlo Passetti Architetto.*“

Obě rytiny se vztahují ke svatebním slavnostem v Hofburgu v lednu 1667. Předpokládáme, že jsou jen torzem původně kompletního souboru rytin zachycujících slavnosti.

Není důvod nevěřit, že oba listy byly majetkem Ferdinanda Dietrichsteina, právě v roce 1667 začala jeho skvělá dvorská kariéra. Kníže Ferdinand byl pověřen císařem Leopoldem I. organizací příjezdu španělské princezny Margarity Teresy (1651–1673) do Vídně. Sňatek římského císaře se španělskou infantkou se konal „per procuram“ již před rokem, 25. dubna 1666 ve Španělsku. Byl to významný politický akt s možným dosahem do budoucnosti, protože nevěsta na rozdíl od své starší sestry, manželky Ludvíka XIV., nemusela rezignovat na španělský trůn a byla oprávněnou dědičkou habsburské říše, „nad kterou Slunce nezapadá“. Císař svěřil dvorem vysoce ceněné postavení hofmistra nové císařovny právě Ferdinandu Dietrichsteinovi.

Sňatek byl doprovázen řadou slavností. K příjezdu princezny 8. prosince 1666 to byl alegorický ohňostroj, odkazující na dynastické spojení Španělska a Rakouska.¹⁷ 24. ledna 1667 byl proveden koňský balet „La contesa dell' aria e dell' acqua festa a cavallo“.¹⁸ Byl připravován v organizaci vrchního štolby císaře, hraběte Gundakara Dietrichsteina. Dvorní básník Francesco Sbarra připravil námět s texty, operní skladatel Antonio Bertali zkomponoval hudbu k představení, dvorní skladatel a houslista Johann Heinrich Schmelzer zkomponoval hudbu ke koňskému baletu. Z Florencie povolán Alessandro Carducci vedl režii a určil choreografii. Architekt Carlo Passetti, který navrhoval výpravu a kostýmy, přivezl z Ferrary stroje potřebné k sestavení alegorických vozů.

Námětem představení, pro které Petr Fidler¹⁹ užil termín „Barockperformance“, byl spor živlů o perlu „Margaritu“ v narážce na jméno nevěsty. Logiku ve stavbě představení by současný divák hledal obtížně, výpravností by se však jistě nechal okouzlit.

Co líčí grafický zápis děje? V zinní den za lehkého sněžení na nádvoří Hofburgu pod baldachýnem u Švýcarské brány přihlížely slavnosti dámy – mladá císařovna, císařovna vdova,

arcivévodkyně a fraucimor. Třípatrové tribuny pojaly nebývalé množství diváků. Představení začalo nástupem alegorických vozů. Vplula loď argonautů s Fámou v doprovodu třiceti tritonů. Poté čtyři alegorické vozy představující živly projížděly po nádvoří. Družinu vzduchu s vozem s oblaky, vedenou princem Karlem Lotrinským v barvách Aurory, následovala družina Vulkána s vozem se skálou, vedená v barvách ohně oblečeným polním maršálem Aeneasem Caparou, který zastoupil svého příbuzného, nemocného knížete Raimonda Montecuccoli. Družinu vody vedl falckrabě Philipp von Sulzbach v modrozeleném kostýmu jako Neptun. Jeho vůz tvořila kašna uprostřed nádrže s tritony, doprovod byl sestaven z mužů s trojzubci. Vodní živl byl podporován Zemí, představenou zahradou Berencinthii, jejíž družinu vedl vrchní štolba Gundakar Dietrichstein.

Po defilé vozů následovalo vystoupení zpěváků, pak byly předvedeny bitevní střety živlů. Jezdci za zvuků trumpet, bubnů a střelby vytvářeli obrazce čitelné z tribun. Juno ovládající vzduch podporována Vulkánem, který vládne ohněm, vedla spor s Neptunem, podporovaným Berencinthii, Zemí. Zásahu na působivosti bojových scén měl vojevůdce Montecuccoli v roli poradce choreografa. Spor vyřešil „genius“ – císař Leopold I., skvělý jezdec, který zde měl příležitost předvést svůj talent mladé nevěště. Vjel do scény následován dvanácti šlechtici a třemi sty dalšími jezdci a jak jinak – Věčnost, přihlížející z chrámu v oblacích nad scénou, právě jemu přiřkla perlu „Margheritu“.

Poté následoval samotný koňský balet. Jezdci ve skvostných kostýmech s chocholy na přílbách na vyzdobených koních čtyři hodiny tančili na pískem pokrytém nádvoří. Nádhera výpravy, hudba, nesmírně oblíbené hudebně-taneční představení a spousta diváků na tribunách – nepochybně atmosféra, kterou recentně známe z velkých koncertů rockových hvězd. Být aktérem takové podívané bylo chloubou aristokrata, událost neměla být zapomenuta. Zodpovědný manažer akce Gundakar Dietrichstein si dal malovat svůj jezdecký portrét v karuselovém kostýmu. Obraz patřil k chloubám dietrichsteinské galerie v Mikulově ještě v 19. století, nyní patří do sbírek Kunsthistorisches Museum Wien.²⁰

Na popud císaře byl vydán popis slavnosti, jehož autorem byl Francesco Sbarra, s notovou přílohou a s rytinami zachycujícími představení koňského baletu. Právo vytvořit obrazové záznamy události získali dvorní mědirytci Frans van den Steen (1604-?) a Nicolas van Hoy (1631-25. 7. 1679) – od roku 1660 komorní malíř císaře. A zřejmě nejen oni, bylo nalezeno sedm sérií tisků různých tiskařů se scénami a dekoracemi baletu.²¹ Jako vydavatel listů se nechal uvést Raimond kníže Montecuccoli.²²

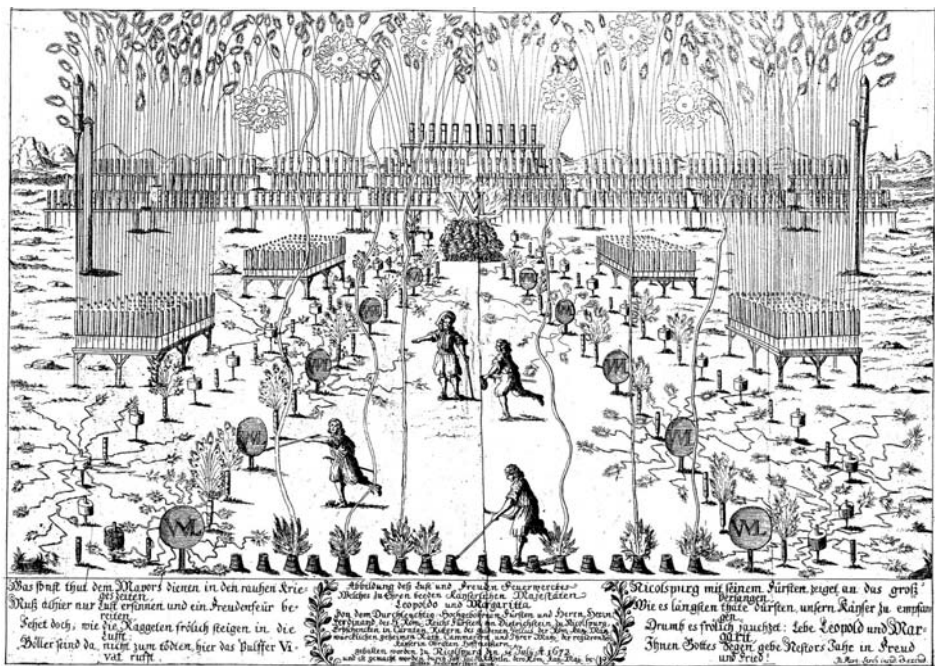
Letáky rozesílal císař i do Madridu,²³ přesvědčený, že dosud nikdo nic takového neviděl.

Představení, které následně mělo v Evropě velký ohlas, se stalo příkladem pro pochození termínu „carroussel“.

Ohňostroj pořádaný pro Leopolda I. a Margaritu Teresu Španělskou v Mikulově 17. července 1672

Abbildung dess Lust und Freuden Feuerwerckes, Johann Martin Lerch, 1672
mědirytina, papír se znatelným trojím vertikálním přeložením, 306 × 385 mm
inv. č. 3 813

V nekonkrétní krajině mistr ohňostrůjce se třemi pomocníky zapalují rachejtle rozestavené po ploše. Ve spodní nápisové pásce mezi verši k oslavě císařského páru je sdělení o události: *Abbildung dess Lust und Freuden Feuerwerckes, welches zu Ehren beeden kayserlichen Majestaten Leopoldo und Margarita von dem Durchleuchtig: hochgebohren Fürsten und Herrn, Herrn Ferdinand, des H. Röm. Reichs Fürsten von Dietrichstein zu Nicolspurg, Erbschencken in Cärnten, Rittern des goldenen Vellus, der Röm. Kay. Maj. Wurcklichen geheimen Rath, Cammern und Ihrer May. Der regierenden Kayserin Obristen Hoffmeistern gehalten worden zu Nicolspurg den 15. Julii A.1672, und ist gemacht worden durch Joh. Jac. Kocheln, dero Röm. Kay. Maj. bestellten Feuerwerckher.*

V červenci 1672 hostil kníže Ferdinand Dietrichstein, nejvyšší hofmistr císařovny Margarity Španělské, v Mikulově císařský pár s nejužší rodinou a zástupci moravské šlechty při císařově pouti k loretánské Madoně.²⁴ Leopold I. necestoval do českých zemí často a to, že přijal pohostinství hofmistra své ženy na jeho panství bylo skutečností, kterou dvořané vnímali jako nejvyšší poctu Dietrichsteinovi. Není proto divu, že si Dietrichstein objednal obrazový záznam z návštěvy, byť jen skromný. Pověřil začínajícího kreslíře a rytce Johana Martina Lercha (1643–1693) grafickou dokumentací ohňostroje pořádaného na počest vzácných hostů. Rytina byla vytištěna ve 24 kusech za 1 zlatý 12 krejcarů celkem. Jeden kus byl archivován se zápisem o císařské návštěvě,²⁵ další se dochoval v dietrichsteinské sbírce grafiky v Mikulově. Nevíme, kdo dostal zbývající kusy, dá se předpokládat, že císař, hosté a dvořané, kteří k soukromé císařské pouti nebyli přizváni.

Zdá se, že svou objednávkou Ferdinand Dietrichstein pomohl Lerchovi ke kariéře dvorního rytce. Lerch byl mezi autory ilustračních portrétů osobností doby Leopolda I., vydaných v letech 1670–1674 v díle italského historika a diplomata G. G. Priorata,²⁶ ale ve dvorských písemnostech se objevuje až v roce 1673. Tehdy požádal o císařské privilegium pro sebe a Cornelise Meyssense k zobrazení vjezdu císaře a jeho nevěsty Claudie do Grazu s tím, že listy vytiskne na vlastní náklady. V žádosti se doporučoval jako dlouholetý občan Vídně a zkušený mědirytec, který již víckrát tiskl zobrazení z dvorského vídeňského života.²⁷ Dále se nabízel k zobrazování probíhající rakousko-francouzské války s argumentem, že v té době obíhající letáky jsou nejen řemeslně špatně zpracovány, ale zejména v obsahu nejsou přesné a pravdivé. Lerchova žádost byla přijata, získal císařské privilegium, v dalších letech (1675) obnovené. Již v roce 1673 vydal jednolist s námětem svatby Leopolda I. s Claudií Felicitas. Do poloviny osmdesátých let přinášel Lerch práce vytvářející vítaný obraz duchovních, církevních aspektů života dvora Leopolda I. Na svých grafických jednolisticích vydával obrazová zpravodajství o společenských událostech, jako byly císařské svatby a slavnosti, o diplomatických událostech, jako byl příjezd bavorských kurfiřtů do Vídně roku 1685, nebo vojenských – jsou známy tři jeho jednolisty k tureckým válkám z osmdesátých let.

Poznámky:

- ¹ SLAVÍČEK, Lubomír: Inventáře dietrichsteinské sbírky obrazů (Mikulov, Vídeň), Sborník prací filozofické fakulty Masarykovy univerzity, řada uměnovědná F, roč. 43 (1999), s. 76.
- ² Zejména dílo Georga Kaspara Naglera, Neues allgemeines Künstlerlexikon. München 1835–1852.
- ³ Regionální muzeum v Mikulově, spisovna, Jüttner, karton č. 9.
- ⁴ Letáky ve formě grafických jednolistů byly vyhledávaným informačním médiem. Přinášely okamžité informace o událostech v okolí dvora. Cílovou skupinou byla vrstva aristokracie, která tímto způsobem snadno a rychle dostávala informace o společenském, politickém či vojenském dění. Jednoduchý grafický list nebyl finančně nákladný a přinášel možnost snadného šíření poštou či osobně.
- ⁵ Vídeňské svatby Zikmunda Dietrichsteina s Barborou z Rotálu, nemanželskou dcerou Maxmiliána I., se zúčastnil císař a také v týž den seždané mladé manželské páry Ferdinand I. s Annou Jagellonskou, Marie Habsburská s Ludvíkem Jagellonským a otec sourozenců Vladislav Jagellonský.
- ⁶ A.: Gulielmus Baro Slawata, B: Fridericus Baro de Dalemberg, C: Comes Johann Vincentius d' Arco, D: Henricus Baro de Colowrat, E: Maximilianus Comes de Dietrichstein, F: Dawid baro de Zernhaus, G: Ferdinandus Baro de Nomi, H: Ge. Achatz Baro de Losenstein, I: Georg Diet. De Losenstein, K: Burian Caplirz de Sule., L: Iohann Baro Wratislaw, M: Georgius Baro de Brandis
- ⁷ Tančil již 2. 3. 1615 ve Vídni v představení Balletto detto l'ardito gracioso, provedeném pro císaře, viz KAZÁROVÁ, Helena: Barokní balet ve střední Evropě, Praha 2008, s. 17.
- ⁸ Titul se odvolává na boha Dionýsa, patrona karnevalů (mascerade).
- ⁸ HILMERA, Jiří: K počátkům barokní scénografie v Čechách, Časopis Národního muzea, roč. 131 (1962), s. 135–140.
- ¹⁰ Publikována v práci divadelního historika Leona Moussinaca. Viz MOUSSINAC, Léon: Le théâtre des origines a nos jours, Paris 1957, p. 188.
- ¹¹ ŠTĚDRŮŇ, Miloš – ŠTUDENT, Miloslav: Hudba v pražské slavnosti Phasma dionysiacum 1617, Folia historica bohemia, roč. 17 (1994), s. 143–150.
- ¹² MAŤA, Petr: Phasma Dionysiacum Pragense a počátky karnevalového kalendáře na císařském dvoře [online]. Dostupné na <http://www.divadlo.cz/art/clanek.asp?id=5333> [cit. 26. 11. 2009]. Zde další literatura a prameny. Dále MAŤA, Petr: Kde se v roce 1617 konalo představení „Phasma Dionysiacum Pragense“, Folia historica bohemia, roč. 20 (2003), s. 125–131, resp. PÁNEK, Jaroslav: Phasma Dionysiacum a manýristické slavnosti na Pražském hradě roku 1617. Jejich dobový a typologický rámec, Folia historica bohemia, roč. 17 (1994), s. 117–131.
- ¹³ KAZÁROVÁ, Helena: Barokní balet ve střední Evropě, Praha 2008, s. 34n píše, že představení tančili nejpřednější katolictví šlechtici země, jenom muži. Jejich tanec tvořil planimetrické obrazce (zde čtverec ve čtverci – v alchymii je čtverec symbolem Země, čtyři elementů a čtyři ročních období). Kazarová soudí, že se jedná o dvorský balet, představení měla všechny jeho charakteristické rysy: zpívané vstupy, tančené výstupy. Byl to nejvýznamnější počín svého druhu na našem území do třicetileté války.
- ¹⁴ Hrabě d' Arco u Rudolfova dvora působil od roku 1594 (nejprve byl stolníkem, od roku 1597 číšníkem). V Praze se mohl seznámit se Slavatou, který zde začínal svou kariéru roku 1600. Arco byl kulturně všestrannou osobností, zanechal bohatou knihovnu, psal verše v italském jazyce (byly vydány v roce 1630).
- ¹⁵ KHEVENHÜLLER, Franz Christoph: Annales Ferdinandi. Teil VII – VIII, Leipzig 1723, s. 422: „Den 5. Febr. ist zu Hoff in der Landstuben ein Stattliches Theatrum auffgericht worden, dass sich unterschiedlich mahlen verkehrt, und unter andern ist ein treffliche Singer und Lautenschlägerin aus dem Kayserl. Frauenzimmer aus den Wolcken herfür kommen, und lieblich gesungen, darauff ein tanz und Mascara von Cavaliern angefangen. Der cavalliern Nahmen waren diese: Wilhelm Schlavata (der das ganze Fest bezahlt) von Thalberg, max von Dietrichstein, v. Scherhausen, schapeliars, georg Dietmayer von Losenstein, Graff von Arch, Heinrich von Kollobrat, Ferdinand von Nami, Georg Achats von Losenstein, Vradislau, und von Brandeiss, den folgenden Tag seynd obgedachte herrn in einer Trouppa zum Ringenrennen aufgezogen, wider welche ein andere Trouppa von 16 Cavalliern, so Obrister Cammerer Leonhard Hellfried Herr von Meggaw geführt, alle als wie Huomini d' arme bekleidt gerendt. Max Herr von Trautmanstorff der Kayserin Obrister Hoffmeister, carl von Tona und Graff Frantz Christoph Khevenhüller seynd bey Ihr May. Bey den Ausschauen verblieben. Den 7. haben sich beyde Ihr may. Auff dem grossen Saal verfügt, da die Danckh ausgethailt worden, als als georgen Christophen herrn von Losenstein, Wilhelm Schlabatha, Wercka der von Nami, Maxen Grafen von dietrichstein, und den Grafen von Arch.

Als nun Erzherzog Maximilian von seinem Brudern Kayser Matthia, dass Ihr Mayest. Ertzherzogen Ferdinand nach Prag erfordern wolle, erhalten, hat er demselben alsobald ein aignen Cirier geschickt, mit eyfferiger Ermahnung, er solte alles liegen und stehen lassen, und sich unversäumig nach Praag begeben, Dass Erzherzog Ferdinand allein mit der Cammer gethan, wie man nun zu dem Werck der Succession in Königreich schreiten wollen, hat der Cardinal sachlössel mit beyden hochgedachten Erzherzogen ein Competentz angefangen, die nicht wenig Ungelegenheit und Hass verursacht, und damit der Cardinal sein Intent erhalten, und das odium von ihm auff den Cardinal von dietrichstein schieben möchte, hat er ihm diese Frag auffgeben, ob er nehmlich denen Erzherzogen weichen, oder von denen negotiis und publicis actibus, wo sie interveniren, sich enthalten solte? Darauff der von Dietrichstein ihm so viel geantwort: Denen Erzherzogen zuweichen wurde ein grosse Nachredt und billiche Empfindlichkeit bey denen andern Cardinalen, so auch in ihren aignen Hausern nicht gewichen, nach sich ziehen, diese Ursachen einführendt.*

- ¹⁶ Představení zahájilo třídenní slavnost. Následovalo „běhání ke kroužku“ na nádvoří Pražského hradu – v pondělí, pak tanec ve Vladislavském sále – v úterý.
- ¹⁷ Zobrazení ohňostroje nám nejsou dostupná, je možné si je představit z vyobrazení pozdější události. V zámecké knihovně pod inv. č. MIK 11747 je dochován pamětní tisk „Il disfacimento del labirinto di Creta“, vydaný ve Vídni 1673 na počest vjezdu Leopolda I. a nově císařovny Claudie, který obsahuje rytinu ohňostroje k této příležitosti. Autorem rytiny je opět Nicolaus van Hoy.
- ¹⁸ Festa a cavallo, Rossbalett, carroussel – termíny pro tanec prováděný jezdci v kostýmech dávných rytířů na vystrojených koních podle hudby. Jako první provedl koňský balet Leopold I. v roce 1666. Viz FIDLER, Petr: La contesa dell'aria e dell'acqua, Opera historica, roč. 8 (2000), s. 359–379.
- ¹⁹ FIDLER, c. d., s. 359. Autor odkazuje na slovníkovou definici performance: veřejná umělecká aktivita, efemérní výtvarné jednání vlastním tělem nebo těly dalších účastníků, které je nejružnějším způsobem dokumentováno.
- ²⁰ Portrét byl zveřejněn v katalogu vydaném v roce 1990. Viz Adel im Wandel. Politik, Kultur, Konfession 1500–1700. Wien 1990.
- ²¹ Viz Publications relating to the wedding of Leopold I, Holy Roman Emperor, and Margarita Teresa, Infanta of Spain [online]. Dostupné na <http://uky.worldcat.org/oclc/85172355> [cit. 14. 10. 2009]. Informuje o tisku Freuden-Fest zu Pferd zu dem glorwürdigsten Beyläger beeder Kayserlichen Majestäten Leopoldi dess Ersten Römischen Kaisers..vnd Margarita, geborner Königlich Infantin auss Hispanien: dargestellt in dero kayserlichen Rezidentz Statt Wienn. Gedruckt zu Wien in Oesterreich: Bey Mattheo Cosmoverio..anno 1667. (40) p., v Getty muzeu.
- ²² SCHUMANN, Jutta: Die andere Sonne. Kaiserbild und Medienstrategien in Zeitalter Leopolds I., Augsburg 2003, s. 222n.
- ²³ Privatbriefe Kaiser Leopold I. an den Grafen F. E. Pötting 1662–1673. Bund I: 1662–1668 (hrsg. Alfred F. Pribram – Moritz Landwehr), Vídeň 1904, s. 282.
- ²⁴ O návštěvě viz BRICHTOVÁ, Dobromila: Návštěva císaře Leopolda I. na mikulovském zámku, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově 2004, s. 16–21, resp. SMÍŠEK, Rostislav: Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace, in: Paměť urozenosti (edd. Václav Bůžek – Pavel Král), Praha 2007, s. 157–170.
- ²⁵ MZA Brno, G 140, i. č. 79, kart. 23.
- ²⁶ GUALDO PRIORATO, Galeazzo: Historia di Leopoldo Cesare, Continente le cose piu memorabili successe in Europa dal 1656 fino al 1670, Vienna 1670–1674.
- ²⁷ Byl autorem jednolistu k úmrtí císařovny Markéty Terezie roku 1673.

Dobromila Brichtová

Baroque festivals of the Habsburgs as found in the Dietrichstein collection of graphics

The article describes four copper engravings from the 17th century, which remain in what is left of the Dietrichstein collection of graphics, today part of the graphics collection at the Regional Museum in Mikulov. The copper engravings were a form of flyer informing the public of important cultural and social events. For the Dietrichsteins they were a valuable method of self-presentation: the people depicted in the scene were family members.

The most valuable and probably only specimen surviving in this country is an engraving of a scene from a performance of *Phasma Dionysiacum Pragense* on 5 February 1617, part of the Carnival celebrations at Prague Castle. Especially during the 1990s it became a source for Czech historiography for understanding the beginnings of musical dance performances in the countries north of the Alps.

Two other single-sheet graphics depict the celebrations around the wedding of Leopold I with Margarita of Spain in January 1667. The larger copper engraving shows the equestrian ballet "La contesa dell'aria e dell'acqua festa a cavallo" in the courtyard of the Hofburg Palace; the smaller sheet shows an allegorical Chariot of the Earth, in which Gundakar Dietrichstein took part in the event.

The final engraving depicts a fireworks display in Mikulov in July 1672 in honor of the Imperial couple on the occasion of their visit to Ferdinand Dietrichstein.